

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

MODELLING OF THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE DEVELOPMENT IN STUDENTS IN THE CONDITIONS OF INFORMAL EDUCATION

Стаття присвячена актуальному питанню підготовки учнів іншомовній комунікативній компетентності в умовах неформальної освіти. Зокрема зосереджується увага на моделюванні процесу формування іншомовної комунікативної компетентності учнів. Розглядаються поняття «моделювання» та «модель». Обґрунтовується модель формування іншомовної комунікативної компетентності учнів в умовах неформальної освіти. Виокремлено блоки, які містять структурні компоненти розробленої моделі. Методологічну основу моделі складають системний, синергетичний, комунікативний, аксіологічний та компетентнісний підходи. Відповідно до підходів виокремлено та обґрунтовано основні принципи діяльності системи, а саме: неперервності освіти, варіативності, самоорганізації, циклічності, креативності, адаптивного управління та принцип спрямованості на досягнення мети. Змістово-операційний блок формування іншомовної комунікативної компетентності учнів містить зміст діяльності, організаційно-педагогічні умови формування іншомовної компетентності учнів, форми, методи та технології освітньої діяльності в умовах неформальної освіти. Змістова частина характеризується створенням навчальної програми, що базується на студентоцентрованому підході у визначенні цілей навчання і результатів навчання, які відповідають вимогам суспільства та задовольняють потреби учнів. Комунікативний метод викладання іноземної мови уможливає застосування інтерактивних технологій навчання в освітньому процесі, що сприяє активному залученню учнів до вивчення іноземної мови, а також вмотивовує їх, формує креативність мислення, розвиває навички роботи у команді, навички самостійної навчальної роботи.

Оцінно-результативний блок, який охоплює моніторинг освітньої діяльності, який проводиться на основі розроблених кваліметричних субмоделей для учнів /вчителів та містить очікувані результати: сформованість іншомовної комунікативної компетентності в учнів, які навчаються у неформальних закладах освіти. Розроблена модель дає цільне уявлення сучасної підготовки з іноземної мови учнів в умовах неформальної освіти та сприяє професійному розвитку вчителів.

Ключові слова: іншомовна компетентність, комунікативна компетентність, іншомовна комунікативна компетентність,

неформальна освіта, моделювання освітнього процесу.

The article deals with the topical issue of training students for foreign-language communicative competence in the conditions of non-formal education. In particular, attention is focused on modeling the process of forming foreign-language communicative competence in students. The concepts of "modeling" and "model" are considered. The model of foreign-language communicative competence development in students in the conditions of non-formal education is grounded. Blocks that contain structural components of the developed model are identified. The methodological basis consists of systemic, synergistic, communicative, axiological, and competence approaches. In accordance with the approaches, the basic principles of the system are highlighted and determined, as long-life education, variability, self-organization, cyclicity, creativity, adaptive management, and the principle of focus on achieving the goal.

The content-operational block of foreign language communicative competence development in students consists of the content of the activity, the organizational and pedagogical conditions for foreign language competence development in students, and the forms, methods, and technologies of educational activities in the conditions of non-formal education. The content part is characterized by the creation of a curriculum based on student-centered approaches to define learning objectives and learning outcomes that meet the requirements of society and the needs of students. The communicative method of teaching a foreign language makes it possible to use interactive learning technologies in the educational process, which contributes to the active students' engagement in learning a foreign language, and also motivates them, forms creativity of thinking, develops teamwork skills, as well as self-educational skills.

The evaluation and resulting block, which covers the monitoring of educational activities, which is carried out on the basis of developed qualimetric submodels for students/teachers and consists of the expected results: a level of foreign-language communicative competence development in students studying in informal educational institutions and teachers' professional development.

The developed model gives a holistic view of the students' training in a foreign language and contributes to the teachers' professional development.

Key words: foreign language competence, communicative competence, foreign-language communicative competence, non-formal education, modeling of the educational process.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.1.30>

Борова Т.А.,

докт. пед. наук,
професор кафедри педагогіки,
іноземної філології та перекладу
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Чжан Цайджин,

аспірантка кафедри педагогіки,
іноземної філології та перекладу
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підготовка молодого покоління до життя у швидкоплинному світі є завданням сьогодення, зокрема для освіти. Суспільство сталого розвитку визначає вектори спрямування зусиль для

досягнення визначених цілей, серед яких є надання якісної освіти для всіх та навчання упродовж усього життя. Такий підхід потребує певних перетворень в освітній системі, зокрема у процесі підготовки молоді до професійного та особистого життя.

Нині особлива увага надається формуванню тих компетентностей, які є універсальними для всіх і надають можливість швидко адаптуватися у навколишньому середовищі, зокрема професійному. Серед таких компетентностей виокремлюють найбільш вагомі для сьогодення, а саме: критичне мислення, комунікація, ІТ навички, робота у команді, навички спрямовані на саморозвиток тощо. Роботодавці виокремлюють біля десяти основних універсальних компетентностей, які необхідні для ефективної роботи у компанії або організації, зокрема наголошують на навичках ІТ та комунікативних, які також містять знання іноземної мови. Тому актуальність формування іншомовної комунікативної компетентності зростає. Комунікативна компетентність також є важливою складовою будь-якого процесу навчання, зокрема в епоху глобалізації, де на першому місці постає людина. Отже, позиція людиноцентризму як одного принципів сталого розвитку суспільства повинна бути в основі освітнього процесу, саме тому у процесі моделювання освітнього процесу студентоцентрований підхід є наріжним каменем. Глобалізація також сприяє об'єднанню людей у велику світову спільноту, тому вивчення іноземних мов стає на передній план. Формування іншомовної комунікативної компетентності набуває важливості, тому моделювання освітнього процесу, звертаючи увагу на інформатизацію, глобалізацію та прагнення до сталого розвитку суспільства є актуальним питанням для сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання іншомовної комунікативної компетентності вивчалось протягом останніх десятиріч. Науковці досліджували питання комунікативної компетентності та іншомовної компетентності як окремими напрямками так і у поєднанні цих понять. Так, наукові доробки з теорії комунікації та формування комунікативної компетентності Є. Бондаренко, О. Морозова, І. Шевченко, В. Самохіна та інші.

Іншомовна комунікативна компетентність досліджується багатьма науковцями, а саме: С. Ніколаєвою, Н. Тучиною, Т. Колбіною, В. Петренко, Д. Савельєвою та іншими.

Процесом становлення та розвитку неформальної освіти науковці займалися постійно (Р.Клейс, 1974, С. Страусс, 1984, М. Кук, 2014 та інші, але обертів вона набирає з залученням до навчального процесу інформаційно-комунікативних технологій, зокрема з розвитком змішаного типу навчання та у подальшому гібридного навчання (К. Лісецький, Д. Гаррісон, Т. Краснова, Т. Сидоренко, О. Кривонос, В. Кухаренко та ін.)

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Формування іншомовної комунікативної компетентності розглядалось у більшості наукових доробок у розрізі формальної освіти, проте з розвитком

неформальної та надання їй особливого значення, зокрема у межах навчання протягом життя, питання формування іншомовної компетентності в учнів набуває актуальності і недостатньо досліджено у працях науковців.

Мета статті. Обґрунтування моделі формування іншомовної комунікативної компетентності в умовах неформальної освіти на прикладі КНР.

Методи дослідження, які були використані у ході дослідження: метод моделювання, системний аналіз, який дозволив розглянути модель комплексно у динаміці за структурою та функціями її компонентів. Залучення структурного аналізу дало можливість вивчити окремі елементи моделі у статичній формі з метою дослідження взаємодії всіх компонентів моделі.

Виклад основного матеріалу. Моделювання освітнього процесу застосовується у педагогічних дослідженнях з метою визначення елементів моделюваної системи та розгляд між ними зв'язків, що дає можливість віддзеркалити процеси, які відбуваються у ході розвитку педагогічної системи, зокрема навчального процесу з метою подальшої його оптимізації та отримання більшої ефективності. Підтвердженням такого роздуму можуть бути визначення поняття моделювання з різних джерел, так, наприклад, у філософському енциклопедичному словнику моделювання трактується як науковий метод непрямого (опосередкованого) дослідження об'єктів пізнання, безпосереднє вивчення яких з певних причин неможливе, ускладнене, неефективне чи недоцільне, через дослідження їхніх моделей – предметних, знакових чи мислених систем, що відповідно відтворюють, імітують чи відображають певні характеристики (властивості, ознаки, принципи внутрішньої організації або функціонування) оригіналів. Як специфічний конструктивно-пізнавальний прийом, своєрідна форма подання процесів і явищ реальності [5].

Метою моделювання є створення моделі реального об'єкта, а об'єктом моделювання є частина дійсності, розроблення моделі якої є метою моделювання.

В енциклопедії освіти модель (фр. *modele* – зразок) розуміється як «уявна або матеріально-реалізована система, яка відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта» [1, с. 516].

Нам імпонує визначення поняття моделювання В. Масловим, який визначає його як «творчий цілеспрямований процес конструктивно-проектувальної, аналітико-синтетичної діяльності (на основі оброблення наявної інформації) з метою відображення об'єкта, що є предметом уваги в цілому або його характерних складових, які визначають функціональну спрямованість об'єкта, забезпечують стабільність його існування» [2, с. 19]. Дослідник

зауважує, що обов'язковою вимогою до процесу моделювання є можливість практичної перевірки [3]. Науковець розглядає цей процес не тільки як виокремлення елементів моделі та визначення її взаємозв'язків у динаміці, а ще й підкреслює значення встановлення стабільності у роботі системи. У процесах, що постійно розвиваються, дуже складно інколи знайти основу стабільності системи. Якщо розглядати систему освітню як частину соціальної, то можна відносити до освітньої системи такі ж самі вимоги, як і до соціальної, так Т. Парсонс виокремив основні функціональні вимоги до соціальної системи, без яких вона не може існувати, а саме: повинна мати здатність до адаптації, вміти раціонально організувати й розподіляти внутрішні ресурси; повинна бути ціле-орієнтованою, здатною до визначення основних цілей і завдань і до підтримки процесу їх досягнення; повинна зберегти стійкість на основі загальних норм і тих цінностей, які засвоюють індивіди, і тих, що знімають напругу в системі; повинна мати здатність до інтеграції, до включення в систему нових поколінь. Чим послідовніше здійснюється функціональний поділ діяльності на рівні інститутів і соціальних ролей, тим стабільнішою є сама система [6].

Таким чином, стабільності моделі можна досягти її адаптивністю, що може бути здійснена на основі синергетичного підходу, який має справу з процесами, де ціле має властивості, яких немає у жодної з частин. Тому, в основу нашої моделі формування іншомовної комунікативної компетентності в учнів в умовах неформальної освіти був покладено синергетичний підхід. Створення моделі у системному баченні дозволяє описати її за допомогою трьох дескрипторів: концепту, структури та субстрата [4, с. 71]. Методологічну основу системного підходу визначає принцип взаємозв'язку, який має велике значення в адаптації елементів моделі як всередині та і у зовнішньому середовищі. Цей принцип розглядається у розрізі комунікативного підходу, тобто налагодження каналів комунікації наскрізно всередині моделі та за її межами. Компетентнісний підхід забезпечує циклічність та системність навчання у відповідності до національних рамок кваліфікації, які містять характеристику визначеного рівня набуття компетентностей та уможлиблює більш якісну освітню діяльність упродовж всього життя, що визначено у цілях стратегії сталого розвитку суспільства.

Модель системи має свої етапи створення, наприклад, такі як: визначення цілі дослідження системи; вибір рівня деталізації системи; визначення елементів системи; визначення впливу зовнішнього середовища; визначення зв'язків між елементами системи та із зовнішнім середовищем.

Беручи до уваги основні компоненти моделі, виокремлюємо елементи моделі формування

іншомовної компетентності в учнів в умовах неформальної освіти, а саме: вимоги суспільства до освітньої діяльності у суспільстві сталого розвитку, метою створення моделі є створення системи формування іншомовної компетентності в учнів в умовах неформальної освіти, методологічну основу складають системний, синергетичний, комунікативний, аксіологічний та компетентнісний підходи. Відповідно до підходів виокремлено основні принципи діяльності системи, а саме: неперервності освіти, варіативності, самоорганізації, циклічності, креативності, адаптивного управління та принцип спрямованості на досягнення мети.

Принцип неперервності, який надбання знань передбачає протягом усього життя, постійне поновлення їх змісту, єдність у підготовці до життя та самого життя; зміни в освіті; неперервність процесу перетворення освіти у самоосвіту (освіта протягом всього життя людини). Цей принцип забезпечує поступальний рух учня в оволодінні іншомовною компетентністю і формує навички постійного її удосконалення.

Принцип варіативності (гнучкість і різноманітність змісту, засобів і методів, організаційних форм, часу і місця освітньої діяльності), що забезпечує можливість вчителя і учня обирати зміст, форми та методи формування іншомовної компетентності у залежності від спільно визначених цілей навчання.

Принцип самоорганізації (акцент на самоуправління; акцент на самоосвіту, самовиховання, самооцінку), який забезпечує прискорену саморегульовану, самокореговану діяльність на вирішення інтересів учня забезпечуючи основу студентоцентрованому підходу у навчанні.

Принцип циклічності (спрямованість на повторення кожного циклу формування іншомовної компетентності на більш високому рівні на основі попереднього), який забезпечує щоразу із завершенням вирішення проблеми попередньої навчальної роботи вироблення нової мети, змісту, шляхів та інструментарію досягнення нової, можливо більш складної, мети – отримання результатів у вивченні іноземної мови.

Принцип креативності (реалізація креативного і інноваційного мислення, розвиток творчих якостей особистості), що забезпечує прояв і реалізацію власних шляхів досягнення успіху учнями.

Принцип адаптивного управління (узгодженість цілей керованої та керуючої особи на досягнення загальної мети), що забезпечує добровільне бажання, взаєморозуміння, співпрацю вчителя і учня у здійсненні самоосвітньої діяльності і отриманні необхідних для обох сторін позитивних результатів.

Принцип спрямованості на досягнення мети, який забезпечує намагання учня у досягненні своєї мети.

Таким чином, зазначені вище підходи та принципи забезпечують методологічну основу розробленої моделі, що дозволяє їй існувати та забезпечувати взаємозв'язки у визначених межах.

Змістово-операційний блок формування іншомовної компетентності учнів містить зміст діяльності, умови формування іншомовної компетентності учнів, форми, методи та технології освітньої діяльності в умовах неформальної освіти.

Змістовий компонент має як статичний, так операційний характер. Зміст навчальної діяльності визначається виокремленими іншомовними компетентностями у відповідності до національної рамки кваліфікації і визначеними результатами навчання, які зазначені у програмі підготовки учнів з вивчення іноземної мови. У нашому випадку програма підготовки китайських учнів старшої школи з англійської мови у межах недержавної освіти. Можливість більш гнучкого та варіативного підходу до визначення іншомовних компетентностей та результатів навчання дає можливість більш вільного вибору викладачу в освітній діяльності та у досягненні позитивних результатів навчання. Програма підготовки реалізується шляхом досягнення таких цілей: практичної: удосконалювати в учнів загальні та професійно орієнтовані комунікативні мовленнєві компетенції (лінгвістичну, соціолінгвістичну і прагматичну) для забезпечення ефективного спілкування в академічному середовищі; освітньої: удосконалювати в учнів загальні компетенції (декларативні знання, вміння й навички, соціальну та лінгвосоціальну компетенцію); сприяти розвитку здібностей до самооцінки та здатності до самостійного навчання; пізнавальної: залучати учнів до таких академічних видів діяльності, які активізують і далі розвивають увесь спектр їхніх пізнавальних здібностей; розвиваючої: допомагати учням у формуванні загальних компетенцій з метою розвитку їхньої особистої мотивації (цінностей, ідеалів); зміцнювати впевненість учнів як користувачів мови, а також їхнє позитивне ставлення до вивчення мови; соціальної: сприяти становленню критичного самоусвідомлення та вмінь спілкуватися в сучасному світі; соціокультурної: досягати широкого розуміння важливих і різнопланових міжнародних соціокультурних проблем, для того щоб діяти належним чином у культурному розмаїтті академічних ситуацій. Основною метою є формування в учнів загальних комунікативних мовленнєвих компетентностей (лінгвістичної, перекладацької, соціолінгвістичної і прагматичної) для забезпечення ефективного повсякденного спілкування іноземною мовою, перетворення особи, що навчається у повнофункціонального користувача іноземної мови. Навчальне завдання: учень повинен бути здатним ефективно спілкуватися іноземною мовою на визначеному рівні.

Нами схарактеризовано основні шляхи формування іншомовної комунікативної компетентності

в учнів, що можуть бути реалізованими на різних рівнях вивчення мови у залежності від визначених результатів навчання. Для учнів старшої школи пропонується підготовка до незалежного тестування та складання міжнародних іспитів, що є вагомим результатом наприкінці навчання.

Цілі та результати навчання обумовлюють вибір методів навчання, основним з яких визначається комунікативний підхід, який ґрунтується на компетентнісному підході та здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного з навчанням і спеціалізацією для реальних сфер і життєвих ситуацій. Іншомовна компетентність відображає сутнісні характеристики комунікативної мовленнєвої компетентності розкриваються у трьох напрямках: лінгвістичні компетенції, соціолінгвістичні компетенції та прагматичні компетенції, тому вони зазначаються у цілях програми.

Комунікативний метод викладання іноземної мови також уможливує застосування інтерактивних технологій навчання в освітньому процесі, що сприяє активному залученню учнів до навчання, а також вмотивовує їх, формує креативність мислення, розвиває навички роботи у команді, відповідальності за свою навчальну діяльність, самостійної навчальної діяльності тощо.

Технологічні можливості інноваційних інформаційних технологій потужні та багатоаспектні, зокрема мультимедійні засоби дозволяють організувати різноманітну навчальну діяльність учнів, а саме: використання прямого ефіру для огляду новин, інтернету, різних відео-, аудіо матеріалів, художніх та науково-популярних фільмів, професійно зорієнтованих кліпів, мультимедійних програм спеціально підготовлених для навчального процесу, електронних підручників з вбудованою системою контролю за виконаними завданнями, мультимедійних довідників, енциклопедій та словників та дозволяє створити комунікативне середовище для навчання, розвивати зацікавленість до вивчення англійської мови за професійним спрямуванням, створити умови, які максимально приближені до реально мовного спілкування англійською мовою при відсутності природного мовного середовища.

Сучасний навчальний матеріал можна використовувати, щоб стимулювати обробку інформації в групах і активне навчання у форматі співробітництва та взаємодопомоги. Це сприяє підвищенню мотивації та покращенню якості розуміння між учнем та викладачем, при чому акцент робиться на холистичному розвитку учнів у ситуації навчання, яка містить самооцінювання та самоорганізацію в академічному процесі.

Залучення гібридних та/або змішаних форм навчання уможливує активізацію освітнього процесу з вивчення іноземної мови. У ході проведення занять із залученням інформаційно-комунікаційних

технологій застосовано різні онлайн-платформи, мультимедійні технології тощо. Для онлайн-навчання застосувалися різні платформи: Zoom, Google meet та інші. Ці платформи також оснащені інтерактивними дошками, організацією парної, групової роботи тощо, а також для досягнення більшого навчального ефекту можуть поєднуватися з дистанційною платформою Moodle, яка забезпечує науково-методичне підґрунтя проведення занять.

Організаційно-педагогічні умови успішного формування іншомовної комунікативної компетентності учня у процесі навчання у неформальній освіті є багатовекторними й містять як організаційні, так і навчальні елементи. Серед критеріїв, які необхідно враховувати для забезпечення ефективності навчального процесу у ході викладання англійської мови у недержавних закладах освіти КНР можна виокремити такі: створення освітнього середовища, яке буде спрямовано на глобалізаційні процеси та враховані національні особливості та вимоги щодо навчання учнів у китайських закладах освіти недержавної форми. Ще одним показником успішності освітнього процесу є підготовка викладачів до застосування різних стилів педагогічної взаємодія, в основі якого є студентоцентризований підхід. Принципи глобалізації, адаптації та партисипації мають бути покладені в основу навчальних програм, зокрема англійської мови. Застосування інтерактивних технологій у гібридній або/та змішаній формах навчання уможливорює продуктивність освітнього процесу, зокрема у вивченні англійської мови.

Наступний блок моделі є оцінно-результативний блок, який охоплює моніторинг освітньої діяльності та очікувані результати, а саме: сформованість іншомовної комунікативної компетентності в учнів, які навчаються у неформальних закладах освіти.

З метою систематичного відстеження результатів навчання та рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності учнями старшої школи було запропоновано кваліметричні суб-моделі для учнів та вчителів англійської мови, за допомогою яких можна виявляти прогалини у сформованості іншомовної компетентності у учнів та шляхи професійного розвитку/само-розвитку вчителів англійської мови, які працюють у недержавних закладах освіти.

Результати у навчанні можуть бути оцінені як у ході підсумкової атестації навчання, так і за допомогою отриманих сертифікатів зі знання англійської мови як на державному рівні, так і міжнародні сертифікати.

Висновки. Отже, створення моделі формування іншомовної комунікативної компетентності в умовах неформальної освіти уможливорює отримання позитивного імпекту для вивчення іноземної мови школярів. Такий підхід дає холицистичне уявлення підготовки з іноземної мови учнів та сприяє професійному розвитку вчителів. Визначення основних підходів та принципів моделі впливає на збалансованість вибору освітніх цілей, які віддзеркалені у результатах навчання та навчальних інструментах, що дозволяє отримати ефективність у вивченні іноземної мови не тільки в отриманих оцінках та сертифікатах, а й у сформованості навичок навчання упродовж всього життя, навичок самостійної роботи, роботи у команді, розвиток навичок критичного мислення тощо. Усе це сприяє у цілому на розвиток особистості, що є важливим у подальшому формуванні її як громадянина світу.

Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення ефективних навчальних технологій формування іншомовної комунікативної компетентності в умовах неформальної освіти у гібридному середовищі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України / за заг. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Єльнікова Г. В., Зайченко О. І. та ін. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти : монографія / за ред. Г. В. Єльнікової. Київ-Чернівці : Книги – XXI, 2010. 460 с.
3. Маслов В. І. Моделювання у теоретичній і практичній діяльності в педагогіці. *Післядипломна освіта в Україні*. 2008. № 2. С. 3–9.
4. Параметрична загальна теорія систем та її застосування: зб. праць, присв. 80-річчю проф. А. І. Уємова / [Н. В. Бородіна, Н. В. Готинян, К. О. Димський та ін] ; А. Ю. Цофнас ([заг. ред. та вступ] ; Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2008. 248 с.
5. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002.
6. Parsons Talcott The System of Modern Societies. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1971, pp. 4-8.